

„КРИМСЬКІ СОНЕТИ” А. МІЦКЕВИЧА У ПЕРЕКЛАДАХ І. БУНІНА ТА М. РИЛЬСЬКОГО

Здійснено зіставний аналіз лексико-стилістичних відповідностей у російських та українських перекладах сонета А. Міцкевича „Акерманські степи”.

Ключові слова: сонет, лексема, лексичний склад, інтерпретація.

Myłajr S. „Crimean Sonnets” of A. Micekusha are in Translations of I. Bunina and M. Rul’skogo. A comparative analysis of the lexico-stylistic equivalents in Russian and Ukrainian translations of the sonnet „The steppes of Akermania” by Adam Mitskevitch is revealed.

Key words: sonnet, lexeme, vocabulary, interpretation.

Наприкінці 1826 року були надруковані „Кримські сонети” А. Міцкевича, що викликало, за спостереженнями Н. Каменської, справжню „журнальну війну” як у польській, так і російській критиці [6, 2]. Жодний із наступних творів поета не створював такого резонансу. Яскравий взірць нового романтичного стилю, „Кримські сонети” вийшли у момент боротьби між „класиками” та романтиками. Стаття П. В’яземського про «„Сонети” А. Міцкевича», опублікована на початку 1827 року у „Московському телеграфі”, була задумана критиком як передмова до власного прозового перекладу „Кримських сонетів”. На основі прозового перекладу П. В’яземського у 1827 році сліпий поет І. Козлов вперше повністю переклав „Кримські сонети” російською мовою. Саме І. Козлов перед виїздом А. Міцкевича за кордон сказав одному польському другові поета пророчі слова, характеризуючи перебування А. Міцкевича в Росії: „Взяли ми його у вас дужим, а повертаємо могутнім” [1, 14]. 1846 року був надрукований лермонтовський переклад сонета „Вигляд гір із степів Козлова”, Н. Берг публікує, не називаючи автора, переклад п’яти сонетів; пізніше поодинокі сонети перекладають такі відомі поети, як А. Фет, А. Майков, І. Бунін, В. Ходасевич, В. Левик, М. Асєєв, П. Антокольський, М. Зенкевич, Л. Кондратенко та ін.

Українські поети ще за життя А. Міцкевича також почали цікавитися його творчістю. Перший переклад із циклу „Кримських

сонетів” – „Акерманські степи” – видрукував О. Шпигоцький 1830 року. 1850 року в „Зорі Галицькій” з’явилися переклади І. Гушалевича теж „Акерманських степів” та „Бурі”. Пізніше „Сонети” українською мовою відтворювали М. Рильський, М. Бажан, Б. Тен та ін.

Нашим завданням є проведення порівняльного аналізу лексико-стилістичних відповідностей російського та українського перекладів І. Буніна та М. Рильського сонета „Акерманські степи” А. Міцкевича.

Відкриває цикл „Кримських сонетів” сонет „Акерманські степи”, що звучить не просто прологом, а й лейтмотивом подальших віршів. Ритмо-мелодика у сонеті (від італ. *sonare* – звучати) як одному з „канонічних жанрів” ліричного вірша [5, 300] має чи не вирішальне значення. Музикальність віршів А. Міцкевича неперевершена, що завжди приваблювало композиторів. Біографи налічують 1580 музичних творів на тексти поета. Серед композиторів, які поклали на музику слова Міцкевича, польські – скрипаль Кароль Ліпінський, піаністка Марія Шиманська, Шопен, Монашко, піаніст Пазеревський, Желіговський, Сікорський, Чеховський, російські – Глінка, Римський-Корсаков, Кюї, Бородін, Чайковський, українські – Лисенко.

М. Рильський зауважив, працюючи над перекладами творів А. Міцкевича: „Я, на жаль, не можу зупинитися на музикальності самого вірша Міцкевича, могутнього і на диво різноманітного, тому що судити про ці якості з перекладів ніяк не можна, в чому я, проте, не винувачу перекладачів” [8, 93].

Уперше намагався перекласти сонет „Акерманські степи” українською мовою О. Шпигоцький, хоча й давався переклад із труднощами:

*Наплив я на розліг сухого океану,
Ниряє в зіллі віз і, мов між хвиль човнок,
Пливе між пойних лук по килиму квіток;
Минаю острови зелені я бур’яну [4, 134].*

М. Рильський надає сонету А. Міцкевича відповідне естетичне трактування, розширює ритмо-мелодійні та стилістичні рамки вірша:

*Пливу на обшири сухого океану,
Як човен, повіз мій в зеленій гущині
Минає острови у хвилях запашині,
Що ними бур’яни підносяться багряно [7, 36].*

І. Бунін уже в першій строфі інтерпретує лексичний склад сонета через конкретизацію метафоричного образу степу (пор.: *сухий океан – степной океан*). Російський поет згладжує оксиморонні зв'язки словосполучення *сухий океан*, що розмиває виразність створеного А. Міцкевичем складного, внутрішньо суперечливого образу загадкової тиші безкрайого південного степу.

Смисловий парадокс у першій строфі створюється також словосполученням *багряный бурьян*, оскільки бур'ян, у першу чергу, асоціюється із зеленим кольором. Образ деталізується через контекст – *острова багряного бурьяна*. М. Рильський подає контрастну зорову картину, відтворюючи колоризм через прислівник *багряно*. У лексичному складі польської мови немає лексеми *бур'ян*, що змусило А. Міцкевича пояснити колористичний образ: „На Україні та Узбережжі бур'яном називають гінкі кущі, які влітку вкриваються квітами і приємно виділяються на степовому фоні” [7, 147].

Через гіперболічні оксиморонні образи А. Міцкевич руйнує автоматизм читацького сприйняття. Завдяки гіперболі поет передає своє захоплення побаченими краєвидами. Ще О. Потебня відзначав, що „гіпербола є наслідком якогось сп'яніння в почуттях, що перешкоджає бачити речі в їхніх звичайних розмірах” [5, 223]. Гіперболічні словесні звороти відтворені М. Рильським та І. Буніним майже без змін, що привносить елемент певної абсурдності в поетичні тексти.

Емоційне ставлення до побаченого А. Міцкевич у сонеті „Акерманські степи” передає також через порівняння, оскільки нерідко саме порівняння сприймається як форма ускладнення епітета. Перекладачі по-різному конкретизують зіставлення. Так, М. Рильський обмежується простим порівнянням (*як човен*), а І. Бунін поширює авторський словесний вираз – *как челн в равнине вод*.

Лексему *drogi* (путь, дорога [2, 681]) російський та український перекладачі замінюють лексемою *шлях*, що у російському поетичному тексті залишається українізмом. І. Бунін, добираючи українську лексему, зберігає національний колорит тексту, в якому через інтертекстуальні зв'язки відслідковується паралель: *Чумацький шлях* – „смуга землі, призначена для їзди та ходіння, дорога” [3, 1401] та *Чумацький Шлях* – „космічна система, що складається із зірок,

зоряних скупчень, пилових та газових туманностей, розсіяного газу та пилу, і має вигляд розсіяної туманної смуги на зоряному небі” [3, 1401] –

*Темнеет. Впереди – ни шляха, ни кургана.
Жду путеводных звезд, гляжу на небеса... [7, 37];*

*Вже морок падає. Ні шляху, ні кургану...
Шукаю провідних зірок у вишині [7, 36].*

І. Бунін під час перекладу сонета використовує інверсійний порядок слів, оскільки інверсія „індивідуалізує й емоційно увиразнює мовлення..., служить передусім меті виділення окремих, найвагоміших у контексті даного висловлювання слів” [5, 227]. Якщо М. Рильський при перекладі здебільшого повторює синтаксичну структуру поезії А. Міцкевича, то І. Бунін наважується змістити почерговість описуваних подій, пор.:

*Спинімося! Тихо як!.. Десь линуть журавлі,
Щой й сокіл би не вздрів, – лиш чути, де курличе...
Чутно й метелика, що тріпається в млі,.. [7, 36];*

*Как тихо! Постоим. Далеко в стороне
Я слышу журавлив в незримой вышине,
Вщемлю, как мотылек в траве цветы колышет,.. [7, 37].*

Оточений сухим океаном степу, його барвами, блисками, шумами, поет вслухається в далеч:

*Я так напружив слух, що вчув би в цій землі
І голос із Литви. – Вперед! Ніхто не кличе [7, 36].*

О. Пушкін зрозумів внутрішній порив душі свого друга – польського поета, коли, згадуючи про перебування А. Міцкевича на півдні Росії, в „Подорожі Онегіна” писав:

*Там пел Мицкевич вдохновенный
И, побреди прибрежных скал,
Свою Литву воспоминал.*

Російський поет передав легенду про татарську бранку Марію Потоцьку своєму польському співбратові, а через шістьдесят п’ять років у „Кримських спогадах” Леся Українка знову оспівала і бахчисарайський фонтан, і бахчисарайську гробницю.

Порівняльний аналіз лексико-стилістичних відповідностей у російських та українських перекладах сонета А. Міцкевича „Акерманські степи” дає змогу відзначити загалом високий рівень перекладів І. Буніна та М. Рильського, незважаючи на окремі відмінності в інтерпретації лексичних варіантів, побудови оксиморонних, гіперболічних, порівняльних та інверсійних конструкцій. Виявлені диференційні ознаки допоможуть виокремити у поетичних текстах індивідуально-авторське, підкреслити національну специфічність й естетичну своєрідність слов'янських культур.

Література та джерела

1. Бажан М. „Кримські сонети” Адама Міцкевича // Міцкевич А. Кримські сонети.– Сімф.: Таврія, 1983.– С. 9–16.
2. Богуславский А. Русско-польский, польско-русский иллюстрированный словарь: В 2 т. Т. 2.– Варшава: Везда Повшехна, 1993.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел.– К.; Ірпінь: ВТФ „Перун”, 2002.– 1440 с.
4. Вервес Г. Зустріч з Міцкевичем: Літературно-критичний нарис.– К.: Рад. письм., 1968. – 165 с.
5. Галич О., Назарець В., Васильєв Є. Теорія літератури.– К.: Либідь, 2001.– 488 с.
6. Каменева Н. Мицкевич в русской литературе: От Пушкина до Бродского // www.krugosvet.ru/articles/45/1004535/1004535a1.htm
7. Міцкевич А. Кримські сонети.– Сімф.: Таврія, 1983.– 168 с.
8. Рильський М. Про поезію Адама Міцкевича.– К.: Держ. вид-во художньої л-ри, 1955.– 120 с.